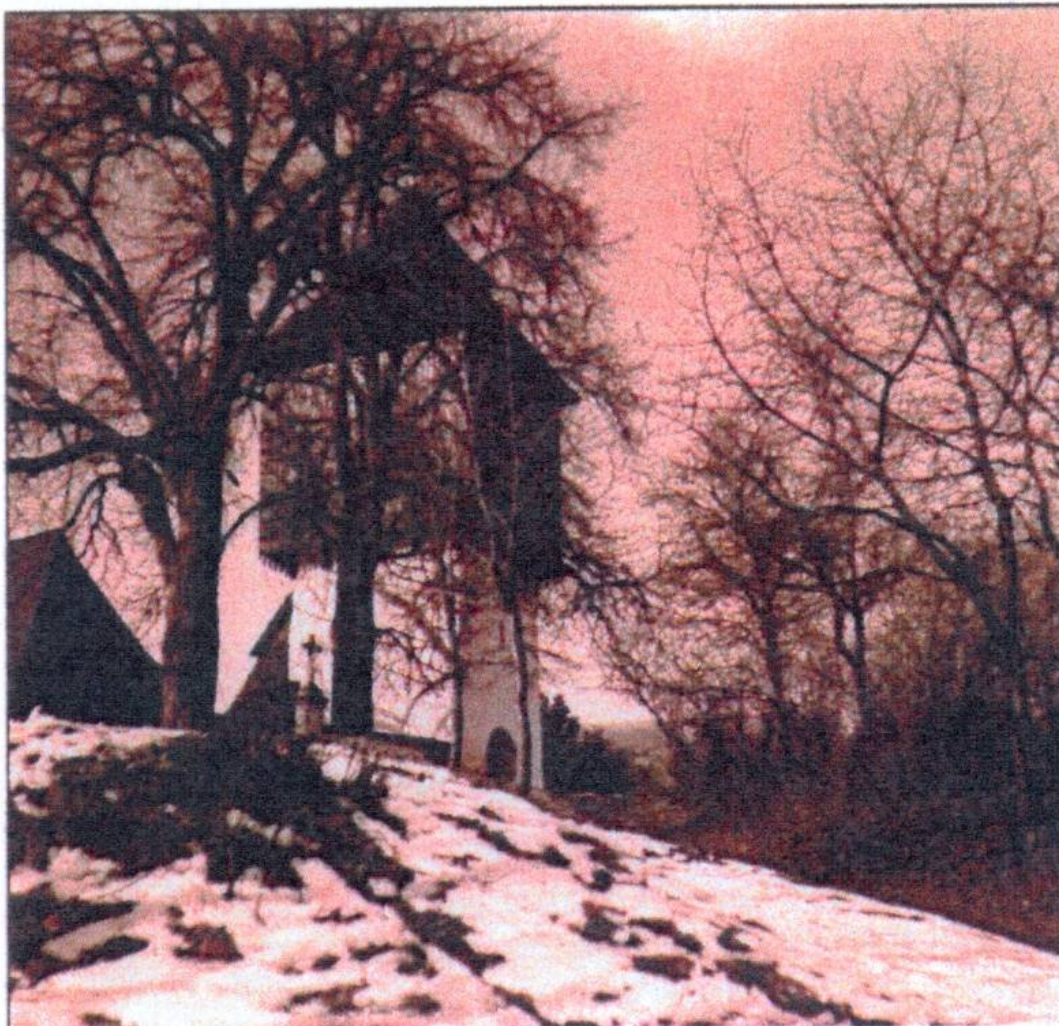

Petr Slavík

***Polozděné zvonice
Podorlicka***

Úvod

Kostelíky a jejich zvonice patří neodmyslitelně ke krajině Orlických hor a jejich podhůří. Jsou trvalou součástí měst a vesnic a byly stavěny tak, aby tvořily výraznou dominantu a staly se tak chloubou obce. Jednalo se vždy o důležité stavby budované na dlouhá období a tak byla jejich výstavbě věnována patřičná pozornost, zvláště co se týká použití stavebního materiálu – kamene. Právě použití kamene zajistilo kostelům dlouhou životnost až do našich dob, pokud je čas od času nepoškodil požár či jiná pohroma. Na stavební vývoj sakrálních budov včetně rozvoje hospodářského života obcí v Podorlicku mělo vliv působení klášterního řádu. V této

oblasti se jednalo o cisterciácké mnichy z kláštera Svaté Pole, založeného r. 1272, což je datum, které se zřejmě blíží nejvíce pravdě. Tento dnes již neexistující komplex budov, zničený za husitských válek na počátku 15. století, stál v dnešní obci Klášter nad Dědinou. Nedaleko odtud, na návrší v obci Vysoký Újezd, se nachází románský kostelík sv. Jakuba Většího, který je starší než klášter a pravděpodobně pochází z 12. století. I zde musíme být, co se datace týká, opatrní, ale tomuto století nejvíce odpovídá celkové pojetí a hmota chrámu, zejména její východní část. I přes pozdější stavební úpravy nese kostelík stále základní znaky románského slohu. Na tuto skutečnost poukazuje silné zdivo, půlkruhová kamenná apside, ztvárnění východního štítu s křížem a v interiéru sloupky nesoucí emporu. Kostel patří mezi nejstarší sakrální objekty Podorlicka. Jedinečnou atmosféru jeho vnitřku mu dávají právě ony sloupky s románskými hlavicemi, které nás přenášejí do období, kdy se v Čechách křesťanství upevňovalo.

V Podorlicku se nejčastěji setkáváme s kostelíky, jejichž jádro je vesměs gotického původu a v malé míře i románského. Mezi nejstarší památky můžeme také uvést např. kostel Proměnění Páně v Bílém Újezdu a románský kostelík sv. Václava, který pochází ze 13. století a je jediným pozůstatkem farní vesnice Dobeniny, o níž je zmínka k roku 1068. Dnes stojí kostel s věží v obci Václavice, nedaleko Náchoda.

V 16. století se začaly stavět kostelíky v importovaném renesančním slohu (např. kostel sv. Ducha

v Dobrušce z pol. 16. století, sv. Prokopa v Přepychách z roku 1574, který vznikl nákladem Viléma Trčky z Lípy či kostel Nejsv. Trojice v Opočně z doby renesanční přestavby zámku v r. 1567). Renesance obohatila také některé dochované středověké sakrální stavby. Z 16. a 17. století se dochovaly dřevěné roubené kostelíky sv. Jana Křtitele ve Slavoňově z roku 1553 či sv. Petra a Pavla v obci Liberk z let 1691 - 1696. Dřevěné kostely, jejich výraz, sloh a určitá malebnost, kterou známe z barokní lidové architektury - roubených chalup, sroubků a stodol, všechny tyto projevy vytvářejí z těchto sakrálních děl něco neopakovatelného, něco, co můžeme obdivovat a pokusit se porozumět umu tehdejších stavitelů, jejich odkazu a myšlení lidí oné doby.

Vedle kostelů gotických a renesančních byly v krajině Orlických hor postaveny také chrámy z období baroka. Založeny byly buď jako novostavby na „zelené louce“ nebo vznikly na místech původních, převážně dřevěných či zděných kostelíků, pamatujících dobu středověkou. V některých případech byla také torza předchozích staveb začleněna do přistavěné barokní hmoty. Obecně je v Čechách sedmnácté a osmnácté století věkem pobělohorských událostí, nuceného lidského skrývání a exilů, dobou náboženských rozporů a selských bouří, ale je také obdobím velkého rozmachu barokního umění ve stavitelství, které zejména právě v horách zanechalo výraznou stopu v podobě kostelů a sochařských děl. Tento nový sloh se brzy šíil s českým prostředím, zvláště na venkově, kde prostřednictvím roubených stavení, dvorců, sroubků, kostelů, božích muk, křížů, zvoniček, kaplí a poutních míst, vytvořil typický ráz venkova tak, jak jej máme možnost vnímat ještě i dnes. Vznikl tzv. selský barok, který v typických prvcích, např. dveřních portálech a okenních šambránách, přesáhl až do počátku 19. století. Baroko také svými architektonickými prvky, jako jsou sochy a kříže, nejvíce ovlivnilo podobu české krajiny a tyto „drobné perly“, jak jsou nazývány odborníky, byly a jsou prvkem, který zcela

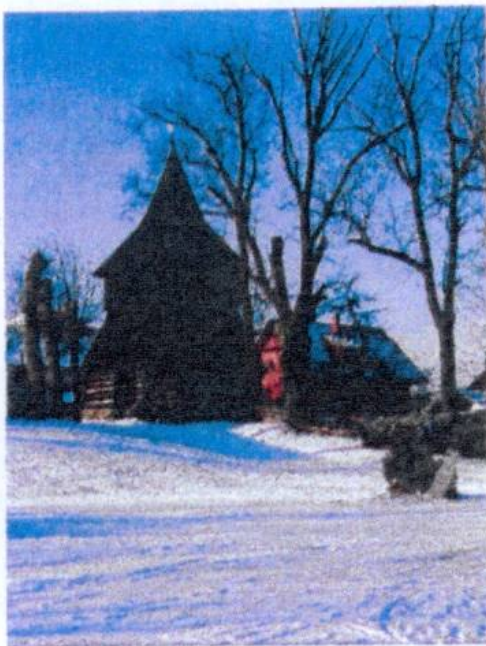
zásadně dotváří její charakter. Jako představitele tohoto slohu z řady církevních staveb v horách můžeme jmenovat kostel sv. Maří Magdalény v Deštném (z let 1723 – 1726) a Olešnici v Orlických horách (z let 1702 - 1704), Všech svatých v Sedloňově (z let 1709 - 1711), sv. Mikuláše v Dobřanech (z r. 1738), sv. Petra a Pavla v Dobřém (z let 1739 – 1741) a Nanebevzetí Panny Marie v Neratově (z let 1723 – 1730). Zatímco horské části vévodí se suverénní převahou barokní stavby, podhůří a území směřující k hradecké rovině jsou poseta kostely z různých slohových období.

•

O zvonících

Součástí každého kostela bývá stavba, na kterou se zavěšují zvony. Může to být objekt různého druhu. I když se obecně kostelní věže označují jako *zvonice*, jsou zde pod označením zvonice uvedeny stavby, které slouží pouze pro zavěšení zvonů a přitom stojí vždy samostatně, v Čechách a většinou v celé části na sever od Alp vždy u kostela nebo alespoň v jeho funkční spojitosti. Takové objekty jsou samostatným stavebním druhem, stavbami ryze technickými, jejichž funkce jsou sakrální i světské a téměř vždy je rozhodující ta část funkcí, která souvisí s kostelem. Zaměňovat zvonici za kostelní věž, která je přímou stavební částí kostela není dost dobře možné. Funkce zvonice totiž vychází z jejího odděleného umístění. Protože tyto stavby plnily také opevňovací a strážní úkoly (sloužily jako místo obrany kostela, tvořily bránu do areálu, bylo z nich vidět do daleka s možností zavčas zpozorovat případného nepřítele), jejich uplatnění bývalo širší než u kostelních věží. Zvonice se od nich také často liší nejen hmotově – architektonicky, ale také svou konstrukcí. To platí zvláště u celodřevěných zvoníc. Zprvu se stavěly jen zvonice kryté a hrázděné, chráněné proti zemní vlhkosti umístěním na úhelných kvádrech z opuky či pískovce. Tyto typy zvoníc se používaly pro zavěšení menších

zvonů. Kamenné zvonice se začaly stavět až od 16. století, kdy se začaly odlévat velké a těžké zvony. Do zvonových pater byly osazovány dřevěné tzv. zvonové stolice, do kterých se zvony zavěšovaly. Světskou funkci zvonice v obcích, které neměly kostel, přebíraly drobné obecní zvoničky. Konstrukčně se jednalo o dřevěný sloupek, na kterém byl pod stříškou zavěšen zvonek. Hromadné zřizování zvoniček měl na svědomí zejména „ohňový“ patent císařovny Marie Terezie

z r. 1751, který nařizoval, aby v každé obci byl zvonek, který by ohlašoval nebezpečí požáru. Zvoničky mohly připomínat zmenšenou zvonici (např. v Liticích nad Orlicí nebo ve vzdálenější Červené Hoře), ale nikdy nedosáhly velikosti zvonice. Zvoničky také často plnily funkci obecní kapličky.

V oblasti kolem Orlických hor se vyskytuje několik druhů zvonice. Prvním typem jsou celodřevěné zvonice – nacházejí se zde dvě - u

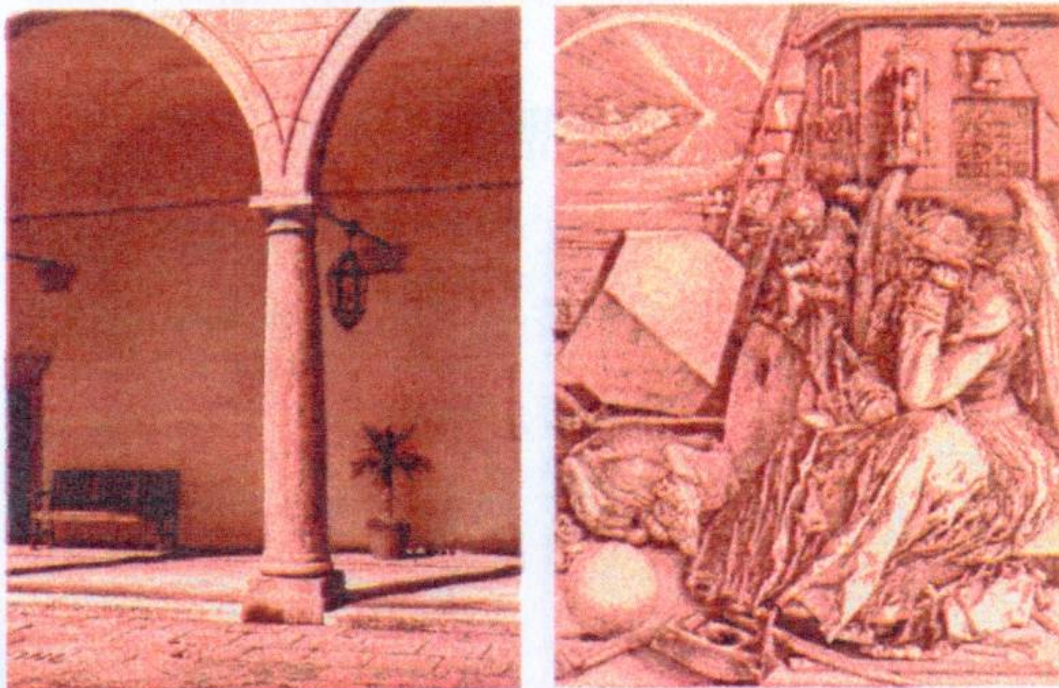
kostela sv. Jana Křtitele v obci Rohenice a u již zmíněného kostela v Liberku. V orlickém podhůří, v jeho severní a střední části, se nachází také zcela jiný druh zvonice, který je předmětem našeho zájmu. Je to tzv. typ polozděný nebo také polobedněný, kdy spodní část hmoty zvonice je vyžděna a na ní navazuje zvonové bedněné patro se samostatnou zvononosnou dřevěnou konstrukcí - stolicí. Zdivo zvonice je nosné a bývá ukončeno v úrovni podlahy zvonového patra. Protože je zvonové patro dřevěné, není zvonová stolice obvykle zapuštěna do zdiva, ale je položena na horní věnc stěn. Zvonové patro bývá většinou rámové. Nad tímto patrem je pak již střecha a jako krytina bývá zpravidla použit dřevěný

šindel. Zvonice tohoto typu jsou vystavěny jako samostatně stojící poblíž svých kostelů a mnohdy jsou vetknuty mezi ohradní zdi kostelních areálů. Abychom si vytvořili lepší představu o polozděných zvonících z pohledu jejich stavebních slohů, představme si dva slohy, které byly pro polozděné zvonice použity.

Prvním slohem, který si ve zkratce přiblížíme, je gotika. Tento v nás velmi oblíbený sloh vznikl ve Francii jako styl, který navázal a rozvinul konstrukce, k nimž dospěla románská architektura. Za konkrétní místo a datum zrození gotiky je považován chór katedrály St. Denis u Paříže a r. 1144, kdy byl vysvěcen. Vynález lomeného oblouku a opěrného systému umožnil stavitelům využít nové tvůrčí postupy. Do Čech se gotika dostala kolem r. 1230 prostřednictvím cisterciáckého řádu z Burgundska, který byl zároveň stavební hutí. Tento sloh se uplatnil při budování klášterů, kostelů, hradů, opevnění i měšťanských domů a v Čechách se udržel až do 1. pol. 16. století. V této době jsou gotické budovy pomalu obohacovány o prvky nastupujícího renesančního slohu. V pojetí některých částí polozděných zvoníc je patrný přetrvávající vliv tohoto slohu – vysoká štíhlá střecha, silné zdivo s opěráky apod.

Renesance vznikla zcela jinde, v Itálii kolem r. 1420 a to ve snaze vyjádřit myšlenky, které chtěly obrodit antický vztah k životu. Tento sloh a směr se opíral o racionální myšlení a o výsledky přírodovědeckých zkoumání. Byla to doba astronomických výpočtů a námořních výprav. Ke znovuzrození antických tradic v umění došlo ve Florencii a to v době, kdy nová vrstva bohatých měšťanů hledala výraz pro svoji reprezentaci. Architektura se stala nejen řemeslem, ale byla také zkoumána a teoretizována. To vše se událo v době, která se nechtěla soustředit jen na stavbu křesťanských chrámů, ale která do popředí postavila člověka, jeho rozmanitý, bohatý, otevřenější, vzdělanější a přemýšlivější život zde na zemi.

Do Čech se renesance dostala se zpožděním, přes uherský Budín, v době, kdy pozdní gotika byla v Čechách v rozkvětu a výrazně ovlivnila zdejší tvář měst i obyvatelstvo.

Zpočátku byla proto přijímána opatrně. První stopy renesance se objevily r. 1492 v podobě portálů dveří na zámku v Tovačově, r. 1493 byla vytvořena okna pro Vladislavský sál na Pražském hradě. Díky stavební aktivitě královského dvora a cestám českých šlechticů do Itálie došlo k poznávání tohoto nového slohu i životního stylu. Pro aristokracii se stala renesance inspirací vedoucí k přestavbě jejích hradů a tvrzí, příp. k budování nových sídel. I přes velké množství rozmanitých nových typů obydlí – zámků se výrazněji a zajímavěji renesance uplatnila v podobě měšťanských domů, kostelů a zvoníc. Vrcholná renesance započala v Čechách kolem r. 1535, do Čech byly zváni italští stavitelé, štukatéři, zedníci, kameníci, kteří přinášeli již zralý sloh ze severní a střední části své domoviny. Italská renesance se přizpůsobila zdejšímu klimatu i místním stavebním materiálům. Ve spojení italského vlivu a zdejší stavební tradice vznikla svébytná architektura – česká renesance. Vrcholná fáze slohu končila

kolem r. 1580. Pro pozdní renesanci a manýrismus (1580 – 1620) byla typická pro bohatší ornamentika a saské vlivy. Manýrismus bylo vlastně období, které spojilo pozdní renesanci s raným barokem.

O zvonech

Zvony, zavěšené ve zvonících a věžích svolávaly obyvatele měst a vesnic k bohoslužbám, udávaly čas k modlitbám, ale plnily také funkci signalizační – varovaly před nebezpečím, oznamovaly radostné i smutné zprávy, za mlhy a bouře udával jejich zvuk zbloudilým poutníkům směr k lidským obydlím a do zákazu, který vydal císař Josef II., se z věží zvonilo i proti

bouřím a krupobití. Jejich zvuku se také využívalo k oznamování začátku a konce výročních trhů a ke shromažďování obyvatel. Toto využití zvonů se ale neslučovalo s tehdejšími představami církve, a proto si měšťané začali pořizovat zvony na radnice a městské brány. Zvonů si lidé vždy velice vážili a již od 10. století se ty církevní staly posvátnými předměty a byly slavně svěceny. Křesťanská legenda vypráví, že roku 406 n. l. nolánský biskup Paulinus z italské Kampanie šel lesem a jeho pohled upoutala květina ve tvaru zvonku. Napadla jej myšlenka zhotovit zvonky kovové. Ty pak jako rolničky zdobily oděvy lidí nebo se staly součástí šperků. Vypráví, že se biskup stal prvním křesťanským zvonařem. O velkých zvonech sloužících

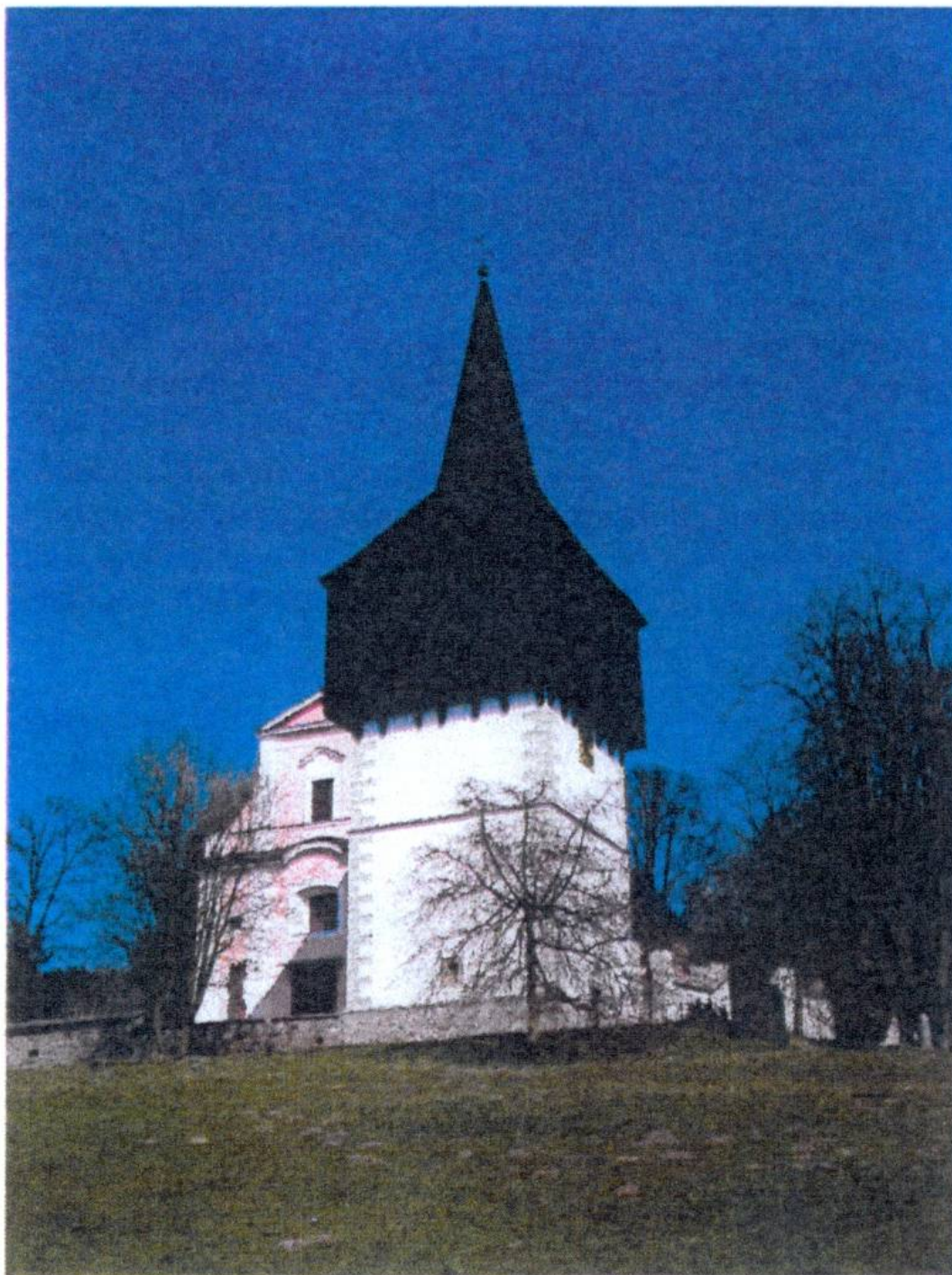
církevním účelům jsou zmínky z konce 6. století. Odlévání zvonů se šířilo po Evropě spolu s křesťanstvím. V 5. – 7. století n. l. byli nejvýznamnějšími odlévači Irové. Nejstarší zvony na českém území se vztahují k 9. století. Od 14. století se u nás začaly zvony vyrábět. Svého vrcholu, co do množství i kvality výrobků, dosáhlo české zvonařství v 16. století. Zvon je hudební nástroj z kovu a jak jsme si přiblížili - širokého významu a uplatnění. Kromě své základní funkce zvukového nástroje je také technickým výtvozem, ztvárněním vnější podoby výtvarným dílem a pro svou dokumentační hodnotu také historickou památkou, mnohdy chráněnou. Ve starých knihách se zvon popisoval jako „*kotouč kovový, prohnutý a ve středu upevněný*“ nebo také „*těleso z pružné hmoty paličkou v dutině se zmítající k znění přiváděné*“.

•

Pojďme se tedy nyní vydat na cestu za polozděnými zvonice a jejich kostely a podívejme se na jejich umístění, historický vývoj a popis.

Zvonice kostela Všetech svatých v Hronově

Za úplně první památkou, kterou společně navštívíme, se musíme vydat do nejsevernějšího bodu naší oblasti, do Hronova. V historii se městečko na řece Metuji poprvé připomíná v roce 1359, je ale přibližně o jedno století starší. Počátky jsou spjaty s kolonizačním úsilím rytíře Hrona z Náchoda (1241–1285) z rodu Načeraticů, který zde pravděpodobně založil vodní tvrz. V roce 1415 je Hronov uváděn jako městečko, které až do roku 1848 patřilo pod náchodské panství. Jako město je Hronov poprvé uveden v roce 1859.

Zde ve městě, které proslulo jako rodiště spisovatelů Aloise Jiráska, Egona Hostovského a architekta Jindřicha Freiwalda, spatříme za náměstím na návrší první polozděnou zvonici a barokní kostel Všechných svatých. Zvonice byla postavena v r. 1610 jako pozdně renesanční na místě původní dřevěné. Předchůdce dnešního barokního chrámu byl gotický kostelík, který byl původně filiální a patřil k náhodskému

děkanství. Kostelík měl jedinou, k severu orientovanou věž a byl vystavěn roku 1359. Za třicetileté války se zde střídaly průtahy vojsk císařských a švédských a v červenci r. 1639 Švédové Hronov vypálili. Kostelík byl téměř zničen a z původní gotické stavby se zachovalo pouze kněžiště s částečně dochovaným ostěním jednoho okna. Celé torzo sloužilo jako kaple. V letech 1713–1717 byla při barokní přestavbě kostelní loď prodloužena a dodnes dochované gotické kněžiště z doby založení kostela bylo částečně osazeno barokními okny.

Zvonice je situována jako samostatně stojící a je součástí ohradní zdi, která vymezuje areál kostela se hřbitovem. Spodní část mohutné stavby tvoří čtyřboký hranol, který je vyzděný téměř do poloviny výšky zvonice. Zděná část je členěna vodorovnou římsou. Sokl je tvořen kamennou podezdívkou se směsí materiálu místního druhu. Plocha fasády je hladká v bílém provedení. Barevně jsou zvýrazněny nárožní bosáže v jemném béžovém odstínu. Vchod do zvonice na jižní straně fasády je lemován pískovcovým portálem s vyrytým letopočtem „1610“. Dřevěné jednokřídlé dveře jsou svlakované. V ploše fasády jsou umístěny zaslepené prostupy s pískovcovým ostěním. Jeden z nich, na jižní straně fasády pod bedněnou částí posloužil jako prostup k propojení mechanismu hodinového ciferníku a stroje. Horní část zvonice je tvořena dřevěným zvonovým patrem. V tomto patře je umístěna konstrukce zvonové stolice. Vodorovné trámy roštu stolice, respektive podlahy zvonového patra jsou provedeny jako předsazené vůči ploše fasády a podepřené profilovanými krakorci. Celé zvonové patro je z pohledové části obedněno dřevěnými prkny kladenými na svislo na sraz. Spáry mezi prkny jsou překryty lištami, které jsou ukončeny zároveň s prkny bednění. Dolní konce prken tvořících bedněnou část jsou zašpičatělé. Lišty mají rovná čela. Na každé straně bedněné plochy jsou vytvořeny zvukové okenní otvory s dřevěnými žaluziemi. Jehlancovou konstrukci krovu střechy pokrývá dřevěný šindel. Ostrou špici uzavírá makovice a

jednoramenný kříž. Bedněná část se střechou je opatřena tmavěhnědým nátěrem. Zvony: r. 1574 (přelit), 1. pol. 16. století, 1757, 1757 (všechny rekvírovány). Zvonice v kombinaci bílého zdiva, zvonové bedněné části a štíhlé věže působí velice estetickým dojmem a s kostelem tvoří malebný celek.

Presbytář kostela je tvořen pětibokým závěrem, který je lemován gotickými opěráky. Nachází se zde původní okno s kružbou, které bylo odkryto při opravě kostela v r. 1968. Fasáda kostela je jednoduchá, obohacená o pilastry, vodorovné římsy a další architektonické články. Vrcholek západního průčelí uzavírá trojúhelníkový štít. Barokní okna jsou lemována šambránami s uchy. Ve 2. polovině r. 2008 byla provedena celková oprava areálu. Fasády zvonice i kostela byly obnoveny a nově natřeny. Provedena byla také oprava střešní krytiny na kostele, vyměněny poškozené šindele na střeše zvonice a celkově proveden nový nátěr. Na věž byly osazeny hodiny.

Zvonice kostela neplnila jen funkce bezpečnostní a ty, které souvisejí se služnou vůči chrámu, ale v dávných dobách byla využívána také jako místo k uskutečňování jedné lidové zvyklosti – shazování kozla. Každý rok, dne 25. července, ve svátek sv. Jakuba, shazovali v Hronově ze zvonice kozla. Tuto událost doprovázely rozličné obřady. Řezníci v onen den přivlekli ozdobeného kozla na zvonici a vyhnali ho na vystrčené prkno. Poděšené zvíře chvíli balancovalo ve výšce, ale pak před očima davu pod ním následoval jeho osudný pád. Chudáku kozlovi byla po pádu přičítána hojivá moc. O jeho ostatky se podělili řezníci, lékárníci i přihlížející lidé. Výklad tohoto ukrutného obřadu zněl, že prý je to na památku svatého Jakuba, který byl shozen z chrámu jeruzalémského. Shazování kozla je také doloženo v blízké Vysoké Srbské. Tam se v den svátku sv. Jakuba sešla celá ves v místní hospodě. Středem této společnosti byla kozlova družina, která četla zpravidla 16 párů mládenců a družiček. Sedmnáctý pár byl označován jako

"ženich" a "nevěsta". Celý průvod, který tvořila hudba, chasa, opentlený kozel, řezník, družičky a mládenci šel z hospody k nejvyšší stodole ve vsi. *"V čele družiny ubírala se "nevěsta" bíle oblečená, s rozpuštěnými vlasy, zdobenými kvítím. Věncemíti nesměla, zato družičky zdobily jím své hlavy. První družička nesla na misce nůž zdobený černou mašlí."* Když došla družina kozla na střechu, postavili ho na prkno. Řeč si vzal "ženich", který se přimlouval za kozla a dokazoval jeho nevinu. Poté ke kozlovi promluvila "nevěsta":

*"Nermut' se, kozle,
že svůj život dokonáš.
Vypršela tvoje hodina,
dnes svůj život skončit máš.
Po celý tvůj život
užíval jsi kratochvíle,
teď za tvé špatné činy
přišla tobě smutná chvíle.
Nemeškej, skoč rychle dolů,
Sraz hlavu, uděláš konec všemu."*

V tom spustila dole smuteční hudba. Kozel byl svržen a řezník vykonal svou práci. Pak šel průvod zpátky do hospody, kde nastalo taneční veselí. Naše putování po hronovské zvonici a kostelu zakončíme ještě jednou lidovou zvyklostí, tentokrát již příjemnější – písni. Byla původně určena pro kostelík v obci Boušín, ale obyvatelé Hronova si ji upravili do této podoby:

*"Ty hronovský kostelíčku,
stojíš na pěkném vršíčku.
Vycházejí panny z tebe,
jako andělové z nebe.
První vyšla celá bílá,
a to byla moje milá.
Druhá vyšla ještě bělí,
to byla má nejmilejší."*

•

Zvonice kostela sv. Bartoloměje v Czermne

Na naší cestě, při které poznáváme polozděné zvonice v podorlickém kraji, nemůžeme vynechat jednu, která se nachází těsně za hranicemi s naším polským sousedem – v Czermne. Část Kladska, ve které leží zmíněná obec, je přirozenou součástí podhůří severního masivu Orlických hor. Tento region sudetského charakteru byl až do r. 1740 součástí Čech, poté jej za slezských válek zabralo Prusko, které si na něj činilo nárok a r. 1945 byl s větší částí Slezska oddělen od Německa a připojen k Polsku. Na území tohoto regionu se vyskytovalo obyvatelstvo tří národností. Český charakter Kladska už ve středověku narušila německá kolonizace a později intenzivní germanizace. Nejdéle se tamní čeští krajané udrželi v jihozápadním Kladsku, v tzv. Českém koutku, v blízkosti Náchoda a okolí městečka Kudowa Zdrój (Lázně Chudoba). Donedávna zde žilo české obyvatelstvo. Zbytky naší kladské komunity zasáhly nemilosrdně poválečné události, kdy nově příchozí osídlenci ne vždy citlivě rozlišovali starousedlíky a řada českých rodin nedobrovolně opustila své domovy. Naštěstí je čas milosrdný a v současnosti tu díky otevřeným hranicím kvete regionální spolupráce.

Zvonice, které se nacházejí v Czermne (Velké Čermné) a Brzozowie (Březové) jsou součástí českého okruhu, kde se nachází tradiční pojetí staveb, podobně jako zvonice ve vesnicích Grzmiaca a Rybnica Leśna (polozděná), které ale leží na slezském (dnes také polském území). Posledně jmenovaná je ale mimo dosah naší vytyčené oblasti a tak se seznámíme pouze s jednou, která je polozděného typu v této části Kladska, a to právě se zvonici v Czermne. Obec se nachází východně od Velkého Poříčí u Hronova. Velká Čermná, jak ji česky nazýváme, má výrazné stopy několikasetleté české přítomnosti. Dnešní polské obci umožňuje volná hranice opětovné spojení s naší obcí Malou Čermnou, která je součástí Hronova. V dávné minulosti totiž

obě Čermné tvořily jeden celek. Velká Čermná je nejstarší částí blízkého lázeňského městečka Kudowa Zdrój. Zdejší lázně patří k nejstarším v Polsku i v Evropě. Historie Velké Čermné sahá do 16. století. Také zde se nacházely lázně. První zmínka o minerálních vodách pochází z kroniky z r. 1580, kde jsou zmiňovány „Čermenské lázně“. Na východním okraji Velké Čermné se nachází Památník tří kultur, českých, německých a polských rodáků, kteří přispěli k rozvoji obce. Obec má zachovalou lidovou architekturu ryze českého pojetí. V polské části obce se nachází areál kostela sv. Bartoloměje s kostnicí a polozděnou zvonící. Ta pochází z r. 1603 a její podoba je pozdně gotická. Zvonice byla upravena r. 1700 a později také v 19. století. Areál se hřbitovem dotváří novodobě pojatý kostel, pocházející z r. 1384. Objekt prošel přestavbou v 16. století a nově byl vystavěn v roce 1776.

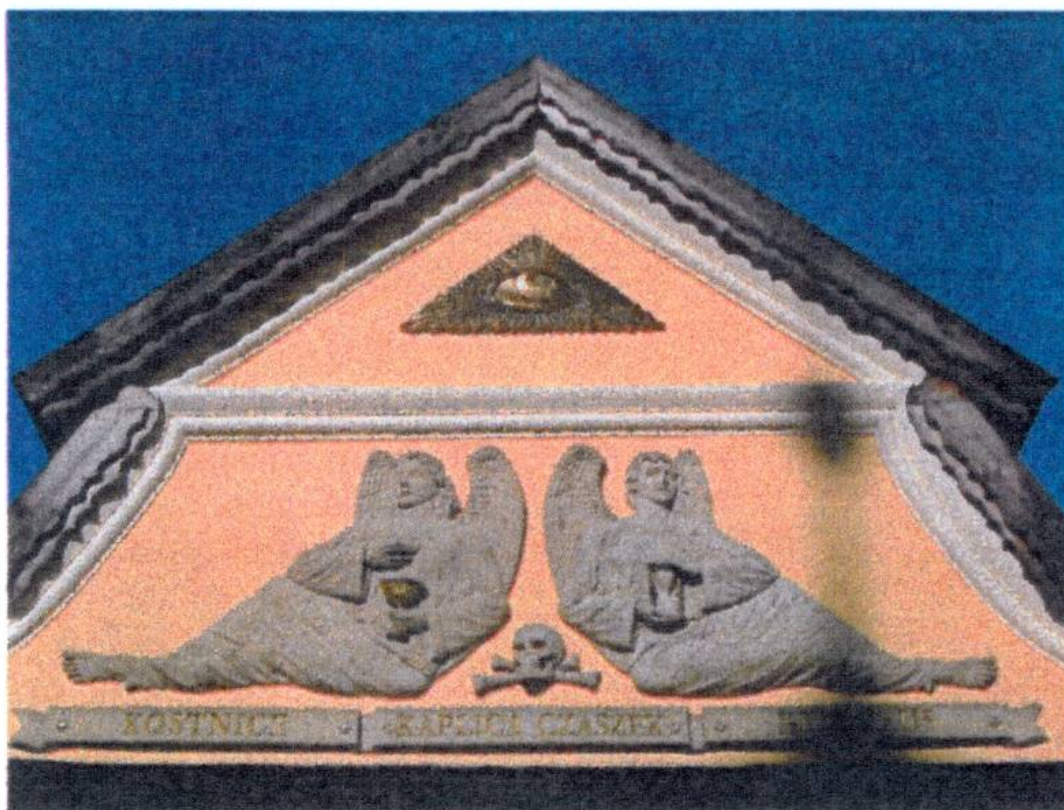
Nevysoká, ale poměrně mohutná hranolovitá zvonice je součástí zmíněného areálu. Jedná se o typickou obrannou zvonici východního českého pomezí. Přízemní část je tvořena zděným hranolem, který je výrazně širší než je horní zděná část. Zvonice je vyztužena čtyřmi nárožními kamennými opěráky. Ty zajišťují objektu větší stabilitu vzhledem k tlakům, které vytvářejí pohyby zvonů. S tímto osvědčeným opěrným systémem, který gotika dovedla k dokonalosti, se ještě později u jedné zvonice setkáme. Soklová část je předsazena oproti ploše zdiva a probarvena v tmavě okrovém odstínu. Plocha fasády je provedena jako hladká v odstínu světlého okru. Zděná část je rozdělena vodorovnou římsou. Na východní straně fasády je umístěno nad přízemím okno, na západní je v horní části mezi krakorci. Severní část je prolnta oknem opět mezi konzolami a nadpraží druhého okna je v úrovni vodorovné římsy. Přízemí zvonice má ve směru sever – jih obloukový průchod, který je osazený kovanou mříží, ale není jako brána do areálu využíván. Komplex budov je snadno

dosažitelný po mírných schodech, vedoucích z místní komunikace. V průchodu zvonice je umístěno bedněné schodiště na věž, kryté dveřmi. Dřevěné zvonové patro je vůči ploše fasády předsazené. Uvnitř se nachází zvononosná konstrukce stolice. Vodorovné trámy podlahy zvonového patra jsou i zde předsazené vůči ploše fasády a podepřené

téměř jemně profilovanými krakorci, které odpovídají již renesančnímu pojetí. Patrová část je obedněná a novodobě pokrytá břidlicovými šablonami. Dříve bylo bednění pravděpodobně dřevěné. Šablony jsou barevně vyskládány do podoby jakési mozaiky. V bedněné části v patře jsou osazena zvuková okna. Ta jsou čtvercového tvaru po dvou na každé straně plochy. Mezi zvukovými okny jsou umístěny hodinové ciferníky. Krov střechy je dnes stanový, ale původně byla střecha tvořena cibulovitou bání. Krytinu tvoří lehké střešní šablony. Věž uzavírá makovice a vějička. Před východní stranou zvonice je umístěna bílá kamenná plastika - Pieta.

Kostel, který se nachází v blízkosti zvonice je jednolodní barokní chrám s půlkruhovým presbytářem. Západní strana průčelí je doplněna zděným přístavkem se sedlovou střechou. Hlavní loď má krov také sedlový. Obdélná okna v lodi mají oblouková zakončení a orámována jsou kamennými šambránami, jejichž materiál je přiznaný. Plocha fasády je hladká v barvě světlého okru. Římsy a lizény jsou světlých odstínů. Vchod do chrámu je umístěn v západní části. Nad presbytářem je umístěna plechová sanktusní věžička. Střechu pokrývá dvojité pálená bobrovka v červené barvě. Na jižní straně lodi kostela jsou umístěny kamenné památníky obětem 2. světové války. Jedná se zejména o kamenný kříž s pomníkem obětem událostí v Katyni a Miednoje a památník kněží, popraveným v Dachau a jiných vyhlazovacích táborech. Ten je stylizován do podoby ohrazení vyhlazovacích táborů - nad kamennou deskou jsou vztyčeny dva betonové, mírně zahnuté sloupy s ostnatými dráty. Nápis na desce jsou v polském, německém a českém jazyce, jako připomínka tří kultur žijících v této oblasti. Mezi památníky je umístěna socha Panny Marie. Severní stranu kostela zdobí socha papeže Jana Pavla II., který zde jako Karol Wojtyła v r. 1955 pobýval při svém pěším putování Kladskem. Za hřbitovem je umístěn obnovený objekt fary.

Mezi kostelem a zvonicí je barokní kaple, ve které je umístěna kostnice. Okna a dveře kaple jsou bohatě zdobené kamennými pískovcovými rámy. Průčelí zdobí reliéfy andělů a mezi nimi je osazena kamenná lebka se zkříženými kostmi. Stejný motiv lebky je také na klenáku portálu dveří. Pod reliéfy ve štítu průčelí je umístěn nápis: *KOSTNICE KAPLICA CZASZEK BEINHAUS*. Fasáda je ozdobena lizénami. Mansardovou střechu kryje dřevěný šindel. Tvůrcem kostnice byl český kněz Václav Tomášek, který žil na konci 18. století, tedy v době, kdy Czermna patřila do Čech. Zdejší kostnice je evropským unikátem. Vedle ní se nachází skanzen zaniklých a mizejících řemesel. Celý areál je udržován v příkladném stavu, jak technicky, tak výzdobou a údržbou místního hřbitova a okolí.

*

Zvonice kostela sv. Jana Křtitele ve Slavoňově.

Pokračujeme-li cestou z Polska přes Náchod a Nový Hrádek směrem k Novému Městu nad Metují, budeme projíždět malou podhorskou obcí Slavoňov. Zde se na návrší na okraji obce nad Bohdašínským potokem nachází zajímavý areál se hřbitovem, tvořený roubeným kostelíkem, polozděnou zvonicí a roubenou márnicí. Původně zde stával gotický kostelík, připomínaný k r. 1350. Slavoňov spolu s Bohdašínem a Vanovkou patřil ve 14. století k frymburskému panství. Z toho lze vyvodit, že podací právo slavoňovskému kostelu vykonával majitel hradu Frymburk u dnešního Nového Hrádku. Kostel byl značně poškozen za husitských válek. Druhý, který na jeho místě nyní stojí, byl vystavěn jako renesanční v roce 1553. Tak to stojí v nápisu, který je vyřezán do dřeva stropu: *"Leta Panie 1553 wystavien jest kostel Slawonowský! Počátek nákladu jest byl Jan Koltačka a Jan syn jeho. Majstři byli tři: jeden z Lipska, druhý z Opavy, třetí z Zhlohovy. W ten čas staven od dřeva."* Oba Koltačkové byli prý bohatí sedláci z Blažkova. Kostel byl obdařen i zádušním majetkem. Tento bohatý rolník (možná zeman nebo svobodník) vystavěl kostel na svém pozemku a tento daroval farnosti spolu s rozsáhlými polními a lesními nemovitostmi v okolí Slavoňova. Pověst praví, že Janu Koltačkovi náležela ves Blažkov patřící k novoměstskému panství. Sídlo měli v dnešním č.p. 9 tj. Kreclův, dříve Zákravských statek.

V době výstavby kostela r. 1555 byla postavena renesanční polozděná zvonice. Původně byl nynější kostel zasvěcen sv. Martinu, ale za působení dobrušského děkana Jiřího Sidorurga došlo r. 1683 k novému svěcení u příležitosti instalace oltáře sv. Jana Křtitele. Vnější vzhled kostela byl jiný než dnes. Historická malá okénka se dochovala jen na kruchtě, sanktusní věžička byla hranolová a mohutnější oproti dnešní. Opravy kostela byly provedeny v r. 1705, 1880 a

znovu r. 1896. Vnější stěny i šindelová střecha na původním krovu goticko renesanční konstrukce zůstaly beze změny. Roku 1705 byla přistavěna vchodová předsíň se schodištěm na

kůr. Poškozené trámy konstrukce stěn byly v průběhu let vyměňovány a při opravě r. 1881 staženy kleštinami. V téže době byla osazena nová romantizující sanktusní věžička. Další větší opravy chrámu se uskutečnily v letech 1934 a 1959 za působení a pomoci kostelníka Václava Suchánka a v letech 1970 – 1974. Cenná je především původní vnitřní výzdoba z let od postavení kostela až do r. 1705, tak jak byla postupně doplňována - rostlinné rustikální ornamenty a figurální malby. Roku 1833 byly stěny kostela zabíleny a později dokonce naolejovány. V roce 1934 se podařilo původní malby opět odkrýt. Náročné renovační a restaurátorské práce proběhly v letech 1970 – 1973.

Polozděná zvonice se nachází ve stejné lokalitě jako kostel a svojí hmotou je začleněna do ohradní zdi, uzavírající areál se hřbitovem. Setkáváme se zde s velmi pěknou ukázkou zvonice, která sice patří v našem výčtu mezi ty menší, má ale všechny parametry, které ji řadí do „rodiny“ polozděných zvoníc. V přízemí je tvořena zděným hranolem. Soklová část není nijak zvýrazněna. Plocha fasády je provedena jako hladká v bílé barvě. Přízemí zvonice slouží jako průchod ke kostelíku. Tento vstup byl v minulosti chráněn střílnovým okénkem prolomeným v čelní straně prvního patra. Strop průchodu je zaklenutý křížovou hřebínkovou klenbou. Prostup je uzavíratelný dveřmi. Patro je tvořeno vůči ploše fasády předsazeným zvonovým patrem, které je bedněné. Uvnitř se nachází zvononosná konstrukce stolice. Vodorovné trámy roštu stolice, respektive podlahy zvonového patra jsou předsazené vůči ploše fasády a podepřené bohatě profilovanými krakorci. Bedněnou část zvonového patra tvoří na svislo položená prkna na sraz, jejichž spáry jsou překryty dřevěnou lištou přesahující délku prken bednění. Prkna i lišty mají rovná čela bez ozdob. V bedněné části v patře jsou osazena zvuková okna. Ta jsou obdélníková po dvou na třech stranách a po jednom na jižní straně. Na východní ploše bednění (směrem ke vsi) jsou okna dělená dřevěnými

žaluziemi. Ostatní jsou jednoduchá s prkennou výplní. Na jižní straně zděné části se nachází kryté vstupní schodiště vedoucí do zvonového patra. Bednění schodiště je tvořeno na svislo kladenými prkny s lištami, plocha v místě podesty je prolomena otvorem. Vstup na schodiště je uzavřen jednokřídlými dveřmi. Stříška krytu je opatřena šindelem. Pod podestou schodiště je zavěšena kovová lucerna. Nad zvonovým patrem je proveden krov dvojité stanové střechy opatřené šindelovou krytinou. Všechny dřevěné části jsou provedeny v tmavě hnědých odstínech. Špici střechy uzavírá malá makovice a dvouramenný kříž. Zvony: 15. století (přelit 1872), 1561, 1589 (přelit 1753 a 1773).

Dřevěný jednolodní kostelík má podélnou dispozici s pravoúhle zakončeným presbytářem a sakristií na severní straně. Předsíň je ve výši kostelní lodi v západním průčelí. Konstrukce stěn je roubená se zabílenými spárami. Většina oken již není původní z doby založení stavby. Ve východní části kostela jsou osazena velká osmitabulková okna barokního charakteru se segmentovým nadpražím. Vchodové dveře jsou prkenné s bohatě tvarovanými závěsy a kováním. Konstrukce krovu střechy je valbová goticko renesančního pojetí. Přežívání gotiky v některých stavebních prvcích kostelíka je dokladem toho, že i v pol. 16. století je tento sloh pevně zakořeněn v mysli obyvatel, kteří vnímali gotiku pro církevní objekty jako ideální. To se týká téměř všech polozděných zvoníc. Střecha je pokryta šindelovou krytinou. Hřeben střechy zdobí sanktusní věžička s malou cibulovitou bání. Presbytář, sakristie i loď kostela jsou plohostropé. Strop lodi je trámový kazetový nesený dvěma sloupy. Kostel je hodnotnou ukázkou sakrální roubené architektury. Areál citlivě doplňuje roubená márnice z 18. století se šindelovou střechou.

•

Zvonice kostela sv. Ducha v Novém Městě nad Metují – Krčíně

Z malebné vesničky Slavoňov to již není daleko do Nového Města nad Metují, založeného na opukovém ostrohu r. 1501 Janem Černčickým z Kácova. Historické jádro je svojí zástavbou doslova přehlídkou nejrůznějších stavebních slohů, od pozdní gotiky po secesi, a to na jednom prostoru dnešního Husova náměstí. Mezi nejstarší památky z let 1501 – 1503 patří dochované hradby s baštami v čele s pozdně gotickou válcovou věží Zázvorkou. Městské brány se do dnešních dnů bohužel nedochovaly. Původní tvrz zakladatele města byla pevnostního charakteru se silnými zdmi a čtyřmi baštami či věžemi. Celý areál byl začleněn do soustavy opevnění. Některé prvky z této pozdně gotické stavby se dochovaly dodnes, např. zbytek ostění v arkádové chodbě či schody vedoucí z mazhauzu. V letech 1513 – 1523 vznikl na protilehlém místě ostrohu nynější kostel Nejsv. Trojice. Při požáru dne 21. 6. 1526 byly zničeny dřevěné domy a poškozena tvrz. V r. 1527 Černčický prodal své panství Pernštejnům. To se odehrálo v době, kdy se v Čechách začal prosazovat renesanční sloh a právě nový majitel Vilém z Pernštejna zahájil stavební obnovu gotické tvrze, která se změnila v jednoduchý renesanční zámek. V prostoru před spáleništěm původních domů byly vystavěny honosné štíty s vlaštovčími ocásky benátského typu. Za nimi pak vznikly nové domy s klenutým podloubím a mázhauzy. Nejstarší kamenné portály domů nesou letopočty 1531 a 1534, tedy data dokončení staveb. Z takto upraveného náměstí se stalo první zámecké nádvoří. Ochrana zámku i města byla r. 1532 posílena o dělovou baštu. Vyhořelý kostel byl ve 40. letech 16. stol. obnoven za Jana z Pernštejna. Objekt byl renesančně upraven a vystavěna kostelní věž. Zámecký komplex prošel řadou stavebních úprav. Za Štubenberků se změny uskutečňovaly v duchu severské renesance a proběhly v

několika etapách. Wolf ze Štubenberku začal s opravami hned po převzetí zámku, ale hlavní stavební fáze se odehrávaly až v letech 1558 - 1568. Vybudována byla zámecká věž, která tvarem připomíná máselnici – a takové je i její jméno. Fasáda

byla ze Rudolfa ze Štubenberku obohacena o chiaroscurovou výzdobu. Barokní úprava za Waltera z Leslie zahrnovala především ucelení zámeckých křídel, osazení stávajících oken a stavbu zámecké kaple sv. Salvátora, která prostupuje dvěma patry. Po r. 1667 byly prováděny jen drobné úpravy, zejména se týkaly prostoru horní části zahrady, val byl přeměněn v park. V letech 1909 – 1912 byl za Josefa Bartoně z Dobenína chátrající zámek a areál obnoven do podoby, kterou známe nyní. Autorem stavebních úprav byl arch. Dušan Jurkovič, slovenský umělec, který zanechal svůj otisk práce i na jiných objektech v tomto městě a okolí.

Za polozděnou zvonici se musíme vydat do městské části Nového Města nad Metují – do Krčína. Místem nejstaršího osídlení budoucího Krčína bylo pohanské pohřebiště na Formanském kopci, údajně z 8. století. Vlastní

založení tvrze a osady Krčína na místě staršího osídlení zřejmě spadá do 13. století. První písemné doklady jsou však až ze 14. století. Původně patřilo Krčínsko k náchodskému panství, později bylo samostatné a asi od počátku 16. století bylo součástí panství novoměstského. Po roce 1849 se stal Krčín samostatnou obcí, později se statutem městys, od roku 1949 místní částí Nového Města nad Metují. Dne 14. 5. 1484 Aleš z Riesenburku a Vřešťova prodal své panství Janu Černčickému z Kácova a Černčic. Vyplacená suma 4 862 uherských zlatých byla za krčínskou tvrz, poplužní dvůr, městečko Krčín, vesnice Nahořany, Dolsko, Libchyně a části vesnic Doubravice, Šonova, Vrchovin, Přibyslavi a Mezilesí. Jan Černčický tak spojil v jeden celek panství černčické a krčínské. Jak bylo obvyklé, Jan Černčický potvrdil Krčínu všechna jeho privilegia, mezi nimi vybírání cel na Strážnici a na mostě u Budína, právo várečné a další. Z Černčic na Krčín přenesl výroční a týdenní trhy. Roku 1527 je krčínská tvrz popisována již jako pustá.

Stranou od někdejšího městečka stojí na srázu nad řekou Metují v ohrazeném areálu kostel sv. Ducha a nad ním se již v rovině vypíná vysoká polozděná zvonice. Byla postavena v 16. století v souvislosti s přestavbou kostela. Kdy vznikl samotný kostel, nebylo zjištěno. Původní stavba se zde mohla vyskytovat už v 10. století při šíření křesťanství. Nynější objekt svým raně gotickým slohem poukazuje na konec 13. století. Některé jeho nejstarší prvky a detaily ukazují na cisterciácký původ. Projevil se zde vliv kláštera Svaté Pole. Roku 1336 je kostel zmiňován jako farní, poškozen byl za husitských válek r. 1420. Obnoven byl v 16. století a nově ve 20. století. Jak uvádějí zprávy z roku 1334 a 1384, kolatura (farní obvod) se rozšířila. Při faře byl farář a dva kaplani. Kostel patřil pod vikariát (děkanát) dobrušský. Hned po smrti Mistra Jana Husa přijali v Krčíně čtyři artikuly pražské, vyhnali katolické kněze a obsadili faru i kostel svým duchovním. V průběhu husitského hnutí

přistoupili k orebitům. Onen známý příběh o událostech spojených s osobou jaroměřského hejtmana Hynka Červenohorského, jeho řádění v krčínském kostele a kolem výroku „Za Krčín Jaroměř“, dnes vynecháme, ale můžete si jej přečíst v knihách o Novém Městě. Později kromě husitů se v Krčíně usadili Čeští bratři. Jejich skupina hodně utrpěla

zatčením Martina Krčínského r. 1463. Členové jednoty byli jedni z prvních, kteří se stěhovali do nově založeného Nového Města Hradiště nad Medhují, vznikajícího od r. 1501.

Od r. 1567 se krčínský kostel stal filiálním. V 16. století byl obnoven. V roce 1815 dal majitel panství kníže Fr. Josef Dietrichstein kostel přestavět. Přestavba byla tak důkladná, že vlastně vznikl téměř nový kostel. Byly opraveny zdi, pořízen nový krov, rákosový strop, nová omítka a většinou nově i okna a lavice. Další stavební úpravy byly provedeny roku 1876. Opět byl vyměněn krov i střecha a vystavěn nový kůr. Průčelí bylo přebudováno v pseudorománském slohu.

Zvonice u kostela sv. Ducha je situována přirozeně jako samostatně stojící, oddělená v současnosti od kostela místní komunikací. Původně byla zvonice zapojena do ohradní zdi, která byla ale v minulosti zbořena. Spodní část mohutné stavby tvoří čtyřboký hranol o jednom poschodí, který je vyzděný téměř do poloviny výšky zvonice. Zděná část je členěna vodorovnou římsou. Šířka hranolu v přízemí je větší než nad římsou. Sokl je tvořen podezdívkou z kamenného řádkového opukového zdiva. Hranol je vyztužen opěráky, překrytými kamennými deskami. Opěráky gotizujícího charakteru, podobně jako u zvonice v Czermne, jsou umístěny na všech čtyřech nárožích věže a vstřebávají do sebe přes zdivo tlak, který vyvolává kyvný pohyb zvonů na zvonové stolici. Plocha fasády je hladká v bílém provedení. Vchod do zvonice na jižní straně fasády tvoří dřevěné dvoukřídlé dveře se šikmými svlaky. Na jižní ploše fasády jsou dva malé okenní průzory – střílny. Horní část zvonice je tvořena zvonovým patrem, které je předsazené vůči ploše fasády. V tomto patře je umístěna konstrukce zvonové stolice. Vodorovné trámy roštu stolice, respektive podlahy zvonového patra jsou opět předsazené vůči ploše fasády a podepřené i zde bohatě profilovanými krakorci. Celá konstrukce zvonového patra je z pohledové části opět obedněna dřevěnými prkny kladenými

na svislo na sraz. Spáry mezi prkny jsou překryty lištami přesahujícími délku prken bednění a jejich konec je zdoben vyřezávanou špicí. Dolní konce prken, které tvoří bedněnou část jsou rovné. Na každé straně bednění zvonového patra jsou vytvořeny zvukové okenní otvory s jednoduchou prkennou výplní. Konstrukce krovu střechy je dvojité stanová. Střechu pokrývá dřevěný šindel. Špici věže tvoří makovice a dvouramenný kříž. Bedněná část je společně se střechou opatřena tmavohnědým nátěrem. Celá zvonice svým architektonickým projevem – opěráky, strmou střechou a bedněním svědčí o stálém přežívání gotického slohu a ztvárněním detailů, jako jsou krakorce vysazených trámů a ozdoby lišt, poukazuje na zajímavé mísení gotiky s renesancí. Zvony: 1605, 1498 (přelit r. 1670 Jeremiášem Schrötterem a znovu r. 1927), 1558. Tato zvonice posloužila pravděpodobně jako vzor při stavbě zvonice slavoňovské.

Kostel má obdélníkový půdorys. Přiléhající presbyterium má čtvercový uzávěr. Kostelní loď a presbytář jsou zpevněny opěráky. Původní je opěrák na jihovýchodní straně. Nároží lodi, opěráky a hrotitá okna jsou lemována armaturami z lomového kamene. Sakristie je umístěna při severní straně kostela. Západní průčelí je upraveno novorománsky. Presbytář je sklenut jedním polem křížové žebrové klenby. Hlavní loď je plochostropá.

•

Zvonice kostela sv. Jakuba v Černčicích.

Pojedeme-li dál z Krčína asi 4 km ve směru k Hradci Králové, přijedeme do vesnice zvané Černčice. Tato obec patří svým založením mezi starší ve východních Čechách. Prvním známým rodem, který vlastnil Černčice, byli Kounicové. Koncem 13. století zakoupil území mezi Metují a Zlatým potokem Arnošt z Talmberka. Ve zdejší zemanské

tvrzi, která stála za dnešním kostelem, sídlil od r. 1318 společně se dvěma syny Janem a Vilémem z Talmberka a právě jeho potomci se začali psát jako páni z Černčic a Kácova. Později zdědil černčické panství Oldřich z Kácova. Tvrz obýval od r. 1405 až do své smrti v roce 1426. Majitelem Černčic se stal poté jeho syn Arnošt. V tvrzi žil také Jan Černčický z Kácova, pozdější zakladatel Nového Města nad Metují, který byl zřejmě Arnoštův vnuk. Roku 1527 se uvádí tvrz v sešlém stavu.

V západní části obce se na mírném návrší, na ostrožně nad řekou Metují, nachází v areálu kostela sv. Jakuba další polozděná zvonice. Výrazná stavba obranného charakteru byla postavena jako pozdně renesanční r. 1613. Pískovcový portálek v přízemí pochází z počátku 17. století. Zvonice byla obnovena r. 1874. Gotický kostelík byl vystavěn koncem 13. a poč. 14. století. Kamenný portál lodi kostela byl zhotoven v pol. 14. století a je ve tvaru lomeného oblouku. Roku 1355 je kostel zmiňován jako farní. Stavební úpravy byly prováděny kolem r. 1580 a 1600, kdy byla vystavěna empora v kostelní lodi. Další úpravy následovaly v r. 1725. Od r. 1623 plnil kostel funkci filiální.

Čtyřpatrová zvonice je situována v jihovýchodní části areálu a navazuje na ohradní zeď hřbitova. Spodní část mohutné stavby tvoří vysoký čtyřboký hranol, který dosahuje téměř 2/3 celkové výšky věže. Zděná část je členěna dvěma vodorovnými kamennými římsami. Plocha fasády je hladká, prolomená malými obdélnými okénky s kamenným ostěním v prvním a druhém patře a většími obdélnými okny ve třetím patře. Sokl je tvořen podezdívkou z kamenného řádkového opukového zdiva. Na jižní straně se nachází vstup do zvonice, který je lemován pískovcovým zdobeným portálkem. Dřevěné dveře jsou provedeny jako jednokřídlé s prkennou vodorovnou výplní. Horní část zvonice je tvořena samostatným zvonovým patrem, které je předsazené vůči ploše fasády. V tomto patře je umístěna konstrukce zvonové stolice. Celé zvonové patro je

z pohledové části opět obedněno dřevěnými prkny kladenými na svislo na sraz. Spáry mezi prkny jsou překryty lištami, jejichž konec je zdoben špičkou. Dolní konce prken, které tvoří bedněnou část jsou zašpičatělé. Na každé straně bednění zvonového patra jsou vytvořeny zvukové okenní otvory

s jednoduchou prkennou výplní. Konstrukce krovu střechy je dvojité stanová. Střechu pokrývá dřevěný šindel. Špici věže tvoří makovice a plechová korouhvička. Bedněná část je společně se střechou opatřena tmavohnědým nátěrem.

Kostelík je jednolodní stavba s presbytářem, uzavřeným nižším pětibokým uzávěrem. Východní část je podepřena opěráky, na jihovýchodní straně je přistavěna sakristie a západní průčelí uzavírá novodobá předsíň. Fasáda objektu je jednoduchá, hladká. V presbytáři se na jižní a východní straně nacházejí původní hrotitá okna s kamennou kružbou a šikmým kamenným ostěním. Dvě okna v jižní stěně lodi mají ve spodní části kamenné ostění. Horní konce oken jsou polokruhově zaklenuty. Presbytář a sakristie mají valbovou střechu. Loď kostela je zastřešena sedlovou střechou krytou taškami, které jsou i na zbývajících částech kostela. Střechu lodi zdobí plechová sanktusní věžička. Předsíň západního průčelí je z jižní strany opatřena novogotickým vchodem. Mezi předsíní a kostelní lodí je gotický hrotitý portál z poloviny 14. století. Portál má bohatě profilované ostění s oblouny a okosenou hranou. Kněžiště je zaklenuto křížově v závěru paprsčité na žebrech. Na vrcholu klenby je kruhový klenák - svorník a na něm štít se znakem, ve kterém je motiv dvoulistu v červeném poli se stříbrnými dvěma navzájem propojenými lekny – znak Jana Černického z Kácova. V severozápadní části lodi se nachází zděná renesanční empora, která sloužila pro patrona kostela při jeho účasti na bohoslužbě. Empora je tribuna, která je nesená klenbou na sloupech nebo pilířích. Ta zdejší je zděná, nesena hladkými sloupy s renesančními hlavicemi a v západní části kostela přechází ve zpěváckou kruchtu.

•

Zvonice kostela Proměnění Páně v Bílém Újezdu.

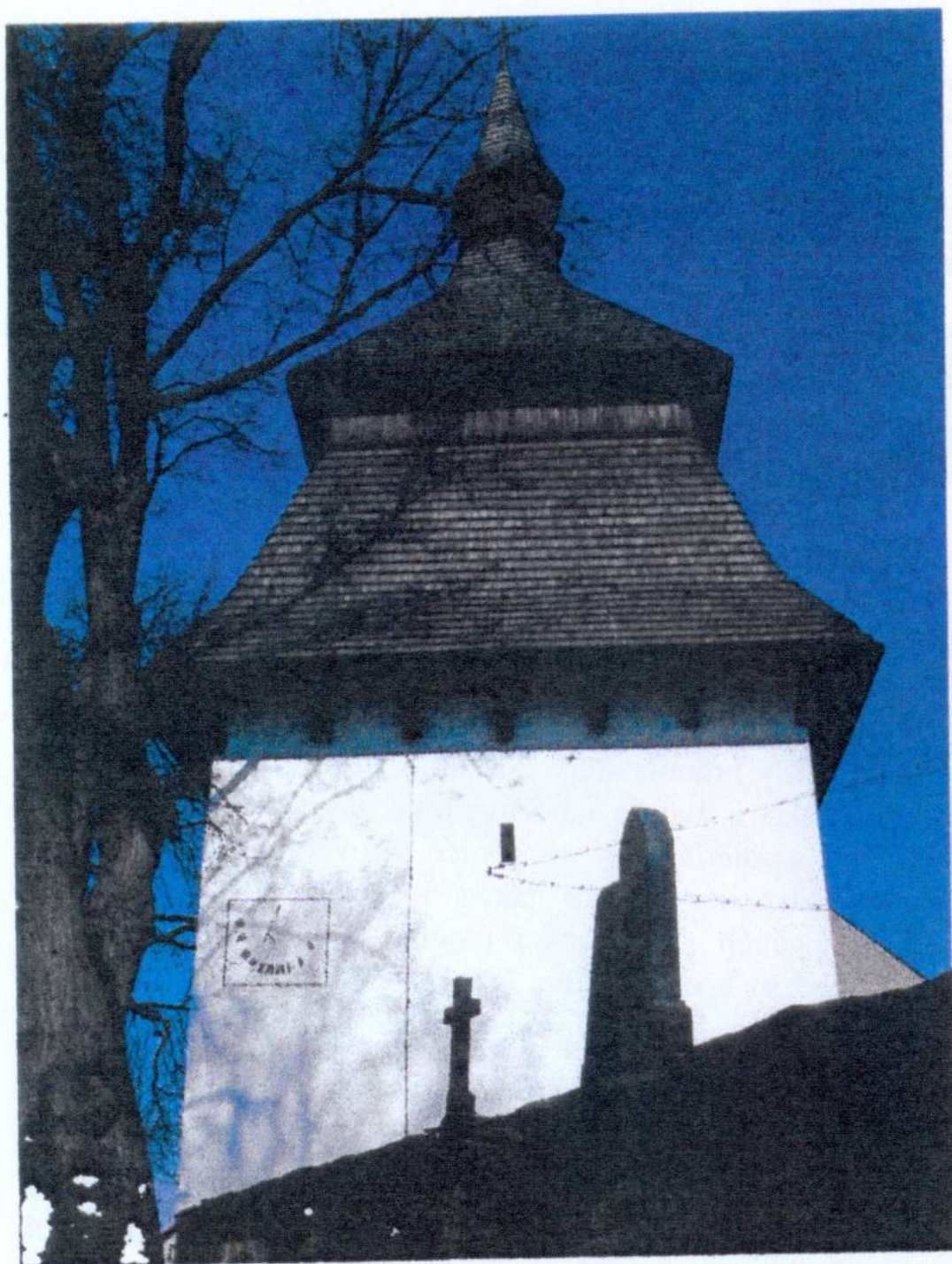
Jihovýchodním směrem od Černčic leží Dobruška, rodiště románového hrdiny F. L. Věka a městečko s renesanční radnicí a kostelíkem sv. Ducha. Odtud ve směru na jih se nachází v obci Bílý Újezd poslední polozděná zvonice v podorlickém kraji. Bílý Újezd je osadou velmi starou. Je připomínána již ve 12. století při spojovací zemské cestě od Kladsko - polské stezky k Trstenické stezce. Obec vznikla za Pánů z Hrošky jako menší odloučený dvorec. Tento rod si počátkem 14. stol. vystavěl své sídlo v dnešní obci Skalka. Roku 1558 získal rod Vlkánovských ze Solnice několik chalup a část poddanství. Roku 1567 prodal rytíř Jiří Ostrovský ze Skalky a na Ostrově zdejší dvůr a část vsi Matyáši Dobešovi z Olbramovic, majiteli černíkovického panství. Tím dvorec zanikl a nová vrchnost zde provozovala pouze ovčín. Po třicetileté válce získal černíkovické panství Jindřich Kraft z Lammersdorfu. Po několika změnách vlastníků získal panství r. 1676 hrabě František Karel Libštejnský Kolowrat a spojil je s rychnovským panstvím. Smrtí Františka Antonína Libštejnského ve Vídni r. 1861 zanikla linie tohoto rodu. Byla to poslední vrchnost v Bílém Újezdě. Panství a majetek získal Hanuš Krakovský, hrabě z Kolowrat.

Uprostřed obce se nachází v areálu zdejšího kostela Proměnění Páně vysoká zvonice polozděného typu. Objekt pozdně gotického projevu s renesančními ozdobnými prvky pochází z 16. století. Opravy střešní šindelové krytiny byly prováděny v letech 1933, 1955 a 1961. Opravy fasády proběhly v letech 1966 a 1996 a jsou úzce spojeny s opravami kostela. Každá památka má obvykle svoji pověst. Také tato zvonice má svoji zajímavost. Ve špičce střechy nad lucernou je zaseknuta sekera, ke které se váže místní pověst o tesaři, jenž se před pádem z věže zachránil tím, že ťal svoji sekeru do

střechy a poté bezpečně skočil do přistaveného vozu se senem. Tím hrdinou byl Pepek Veverka z Rychnova. Jiná, tragičtější verze pověsti vypráví o tesaři Adamovi, kterému při opravě střechy povolily nohy a i přesto, že se sekerou zasekl, uklouzl po jejím topůrku a spadl.

V blízkosti zvonice je situován velmi starý kostelík, původně raně gotický z 2. pol. 13. století. Z této doby pochází obvodové zdivo presbytáře. Kostel je před r. 1360 uváděn jako farní, klenba presbytáře je z 16. století. Celý kostel byl stavebně upravován r. 1896 a doplněn o novorománské prvky.

Obranná polozděná zvonice u kostela Proměnění Páně je umístěna v západní části kostelního areálu se hřbitovem. Stavba se stupňovitou siluetou je začleněna do systému ohradních zdí. Její obrannou funkci jistě posilovalo strategicky výhodné umístění nad hlubokým svahem, který zasahuje do kraje a pokračuje směrem k obci Hroška. Zděnou část zvonice tvoří mohutný hranol, který dosahuje zhruba 1/3 výšky věže. Podobně jako u zvonice ve Slavoňově a v Czermne i zde se setkáváme s pojetím, kdy je zvonice zároveň branou do areálu kostela. Ohrazený prostor tak v době nepřátelských útoků mohl bezpečněji plnit funkci útočiště obyvatel. Zděná část není vzhledem k výšce zdiva členěna římsou a ani sokl není nijak zvýrazněn. Plocha fasády je hladká v bílém provedení. Vchod do zvonice je umístěn v obloukovém průchodu, který má výrazné rozměry. V průchodu je umístěna socha sv. Václava. Na západní straně nad vchodem je umístěn nápis s rokem „L.P. 1140“, na kterém se historikové dohodli. Není však rokem výstavby. Na jižní stěně při hraně s komunikací jsou staré sluneční hodiny. Plochu jižní a západní fasády dotvářejí úzké okenní průzory – střílny. Horní část zvonice je

tvořena zvonovým patrem, které je předsazené vůči ploše fasády. V tomto patře je umístěna konstrukce trojúhelníkové zvonové stolice. Vodorovné trámy roštu stolice jsou opět předsazené vůči ploše fasády a podepřené bohatě profilovanými krakorci renesančního pojetí. Téměř celá konstrukce bedněného zvonového patra je z pohledové části

překryta střechou. Klasicky svislé bednění je zde také, ale pouze v menším rozsahu a jen ve střední části výšky střechy. Je pobito prkny na svislo na sraz. Spáry mezi prkny jsou překryty silnými lištami. Zvuková okna jsou prkenná. Horní část střechy, tvořící „lucernu“, je pobita na svislo kladenými prkny. Západní strana střechy je opatřena vikýřem. Střecha je pokryta dřevěným šindelem. Bedněná část je společně se střechou v barvě tmavě hnědé. Konstrukce krovu střechy je mansardová (jehlancová). Špici tvoří plechové pouzdro, ze kterého vyčnívá jednoramenný kříž. Ve špici střechy nad lucernou je zaseknuta sekera – dnes zajištěná atrapa. Zvony: původní zvon z 1. pol. 16. století (přelit 1875), další z r. 1564, třetí zvon je nezvěstný. Architektonicky se jedná o významnou stavbu, která má výrazný estetický vliv na okolní krajinu.

Kostel Proměnění Páně je jednolodní s trojboce zakončeným presbytářem. Fasády jsou zdobeny v novorománském slohu. Nejstarší okna mají hrotitá ostění a nacházejí se v části kněžiště. Ostatní okna jsou podélná s půlkruhovým zakončením. Presbytář je zaklenut jedním polem křížové hřebínkové klenby a paprsčité v závěru. Sakristie má klenbu valenou, jižní je plochoštopá. Kruchta je umístěna na dvou pilířích. Střecha nad kněžištěm je ozdobena sanktusní věžičkou. Na hřebeni střechy v západní části lodi je umístěn kamenný kříž. Střecha nad lodí kostela je sedlová. Severní sakristie má střechou valbovou, jižní potom stanovou. Severní i jižní plocha fasády je ozdobena kamennými náhrobníky členů rodu Ostrovských a Jana Mladoty ze Solopysk a na Skalce.

Loučíme se s obcí Bílý Újezd a s jeho dominantou - nepřehlédnutelnou špičatou věží se zaseknutou sekerkou. Nejbližší zvonice tohoto druhu se odtud nachází až u kostela sv. Kateřiny v České Třebové. Poté se polozděné zvonice vyskytují kolem města Polička, kde stále symbolicky střeží českomoravskou hranici.

•

Závěr

Při našem putování jsme se seznámili s polozděnými zvonice, které se nacházejí v široké oblasti pod Orlickými horami. V samotném horském pásmu se tento typ zvonice nevyskytuje. Na naší cestě jsme se seznámili se šesti zvonice, od nejseverněji položené v Hronově, přes kladskou Czermnou až po Bílý Újezd. Vynechali jsme pouze polozděnou zvonici v Brusnici u Trutnova (dnes obec Hajná), která už patří do oblasti podkrkonoší a již zmíněnou zvonici ze 17. století u dřevěného kostela sv. Jadwigy v obci Rybnica Leśna v Polsku. Zvonice s dřevěným patrem jsou většinou rozloženy při kladském a moravském pomezí, od Brusnice přes Machov (zaniklá), Hronov, Nový Hrádek (zaniklá), Slavoňov, Bílý Újezd, Českou Třebovou, Semanín, Kamennou Horku, Banín, Trpín, Jedlovou, Korouhev, Trstěnici, Telecí až po Svratku. Společně se zvonici – bránu ve Velké Losenici, tvoří tato řada zvonice zřetelně kladskou a moravskou hranici. Nebude zřejmě náhodné, že do této pohraniční části, v blízkosti Trstenické a Polské cesty, bylo soustředěno tolik obranných zvonice. Také v Kladsku, původně strategicky významné, ale svébytné oblasti Čech, se zvonice soustřeďují kolem Polské cesty v blízkosti Náchoda. Zvonice se řadí mezi charakteristické stavby v našich městech a vesničkách a mají velmi zásadní význam pro celý polabský venkov, který byl vedle středních Čech hlavním těžištěm gotické výstavby. Ve spojení se svými kostelíky dotvářejí zvonice charakter v jádře středověkého pojetí venkova. V 17. a 18. století bylo toto prostředí obohaceno o výraz barokní, který svou vznešeností vnesl do krajiny kromě kostelů také další prvky, jako např. kaple, boží muka a zvoničky. I přesto, že zvonice nejsou vždy slohově s kostelem jednotné, vytvářejí oba druhy objektů vždy zajímavý a velmi výrazný celek. Svojí siluetou a výškou udávají ráz vesnici a okolní krajiny. Kromě zvonice ovlivňovaly v minulosti podobu krajiny i zaniklé dřevěné větrné mlýny – tzv. větrníky či větráky. Dávnou podobu oněch míst už ale známe jen ze starých rytin, kreseb či fotografií. Naštěstí jsou ale místa, která si i dnes zachovala téměř původní tvář a příliš se neliší od dob, které jsou nám již vzdálené, ale rádi si je připomínáme.

Na závěr děkuji všem, kteří se podíleli na vzniku této brožury, zvláště řediteli Městského muzea v Dobrušce Mgr. Jiřímu Machovi, zaměstnancům muzea, Městu Dobruška, Městské knihovně v Novém Městě nad Metují, dále Petru Šulcovi za technickou úpravu některých fotografií, Pavlu Bednářovi za poskytnutou fotografii a Miloši Votroubkovi za informace ke zvonici v Bílém Újezdu.

Pozn. autorem fotografie kostela sv. Jakuba Většího ve Vysokém Újezdu je Pavel Bednář, ostatní jsou dílem autora.

Slovníček odborných výrazů

apsida: v románské architektuře je apside, vedle obdélného chóru, součástí presbytáře.

celodřevěná zvonice: dřevěná zvonice, jejíž obvodové stěny i vnitřní konstrukce jsou výhradně dřevěné.

cibulovitá bání: střecha věže připomínající svým tvarem cibuli.

dřevěná konstrukce: obecné označení konstrukce ze dřeva bez určení konstrukčního charakteru – např. roubená, rámová, věšadlová apod.

empora: je tribuna v lodi kostela, která je nesená klenbou na sloupech nebo pilířích. Většinou bývá zděná. V raném středověku sloužila pro majetníka kostela (tzv. tribuna).

kostelní věž: věžovitá stavba, obvykle nesoucí zvony. Na rozdíl od zvonice je stavební součástí kostela, tvoří s ním jediný stavební celek.

krakorec: též konzola – nosný prvek zakotvený do nosné zdi z vnější strany a těsně pod její korunou – opírají se o ně přesahující konce podlahových trámů. Krakorce bývají dřevěné i kamenné.

kružba: je pro gotiku (a také sakrální stavby severské renesance) charakteristický souměrný architektonický prvek, vyplňující oblouky oken, arkád, zábradlí a tympanonů.

obecní zvonička: drobná vesnická stavba nesoucí zvonek. Zřizovala se v místech, kde nebyl kostel. Mívá podobu buď dřevěné vidlice nebo drobné hranolové stavby, která také často plní funkci obecní kapličky.

opěrák: kamenný svislý zděný prvek podél lodi kostela a presbytáře zachycující do sebe tlaky kleneb.

polozděná zvonice: též polodřevěná zvonice či polobedněná – zděná zvonice s dřevěným, resp. bedněným patrem. Spodní část je zděná a horní dřevěná. Zděná část musí mít výšku alespoň jednoho patra a musí být zakončena stropem.

presbytář: z latinského (*presbyterium*), někdy též chór, je část prostoru křesťanského kostela či katedrály, která je vyhrazena kněžím. Z vnější strany je presbytář opatřen kamennými opěráky, zachycující tlaky kleneb.

roubená konstrukce: konstrukce „sroubená“ z trámů vodorovně ležících, v nárožích spojených různými tesařskými způsoby.

sanktusník: malá štíhlá věžička na hřebeni střechy lodě či presbytáře, v níž je obvykle zavěšen malý zvonek.

šambrána: je architektonický prvek, používaný v klasické řádové architektuře k orámování oken či dveří.

zvonice: stavby, které slouží (pouze nebo především) pro umístění zvonů a manipulaci s nimi (zvonění) a přitom stojí samostatně, v Čechách a z velké části i na sever od Alp vždy při kostele nebo ve funkční souvislosti s ním. Zvony mají ve zvonici stejnou funkci jako na kostelní věži, zvonice sama ale mohla sloužit jako obranná stavba, hláska či brána do kostelního areálu. Její uplatnění je tedy širší než u kostelní věže.

zvononosná konstrukce: část vnitřní konstrukce celé zvonice, která slouží k nesení zvonů a nemusí být podstatná nebo rozhodující pro stabilitu vlastní stavby, podílí se ale na jejím tvaru. Viz zvonová stolice.

zvonová stolice: též zvonová hranice – dřevěná konstrukce určená k zavěšování zvonů. U polozděných zvoníc je položena na podlahových trámech zvonového patra. Jde vlastně o zvononosnou konstrukci, která nijak neovlivňuje stavební podobu zvonice a je zcela nezávislá.

zvonové patro: označení patra ve zvonici (či jiné stavbě), v němž jsou zavěšeny zvony. Plně vyvinuté zvonové patro mají jen zděné a polozděné zvonice. Termín zvonové patro se nepoužívá jen u zvoníc, ale také u všech staveb, v jejichž některém patře jsou zavěšeny zvony (zejména kostelní věže, městské brány či městské věže).

zvuková okna: okna ve zvonovém patře zvonice, jimiž vychází ze stavby zvuk zvonů. Ve svislé bedněné části jsou vyříznuty otvory uzavíratelné bedněnou okenicí nebo je okno vyplněno dřevěnými žaluziemi.

Seznam použité literatury a pramenů

- Česal, Aleš a Herzinger Roman:** Labyrintem středověku kouzla a rituály starých cechů, Nakladatelství XYZ, s.r.o., 2007
- Dvořáček, Bohumil:** Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují, Městský úřad, Městská knihovna a Městské muzeum v Novém Městě n. Metují, 1998
- Dvořáček, Petr:** Architektura českých zemí – Renesance, nakladatelství Levné knihy KMa, 2005
- Hájek, Václav:** Architektura klíč k architektonickým slohům, Grada Publishing, spol. s.r.o., 2000
- Charvátová, Kateřina,** Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420, Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum Praha, 2002
- Jirásek, František:** Bílý Újezd (Dějiny obce s připojenou osadou Roudné 1. díl)
- Kaplan, Jindřich a Slavík, Jiří:** Kostel sv. Jana Křtitele ve Slavoňově, časopis Rodným krajem č. 12, 1996
- Kuča, Karel:** České, moravské a slezské zvonice, Libri Praha, 2001
- Mach, Jiří a kol.:** Křesťanství v Podorlicku - Historický vývoj od nejstarších dob až do současnosti, Státní okresní archiv v Rychnově n. Kněžnou a Městské muzeum v Dobrušce, 2000
- Mach, Jiří,** Příběhy od Zlatého potoka, Bor, 2008
- Manoušek, Petr Rudolf:** Zvonařství, Grada Publishing, a.s., 2006
- Plicka, Karel a Volf, František:** Český rok – Jaro, Praha, 1950, 1. vydání
- Poche, Emanuel a kol.:** Umělecké památky Čech 1 (A-J), Academia Praha, 1977
- Poche, Emanuel a kol.:** Umělecké památky Čech 2 (K-O), Academia Praha, 1978
- Poche, Emanuel a kol.:** Umělecké památky Čech 3 (P-Š), Academia Praha, 1980
- Pražák, Václav:** Umění renesance východních Čech, Garamon, 2000
- Šamánková, Eva:** Architektura české renesance, Státní nakladatelství krásné literatury a umění Praha, 1961
- Zíbrt, Čeněk:** Veselé chvíle v životě lidu českého, Vyšehrad Praha, 1950

Obsah

Úvod.....	1
O zvonících.....	4
O zvonech.....	8
Zvonice kostela Všech svatých v Hronově.....	9
Zvonice kostela sv. Bartoloměje v Czermne.....	14
Zvonice kostela sv. Jana Křtitele ve Slavoňově.....	19
Zvonice kostela sv. Ducha v Novém Městě nad Metují - Krčíně.....	23
Zvonice kostela sv. Jakuba v Černčicích.....	28
Zvonice kostela Proměnění Páně v Bílém Újezdu.....	32
Závěr.....	36
Slovníček odborných výrazů.....	37
Seznam použité literatury a pramenů.....	39

© Petr Slavík

Polozděné zvonice Podorlicka

*Kulturní zařízení města Dobrušky – vlastivědné muzeum
Dobruška 2009*